כיתה י' | תושב"ע · משנה | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | פאה א, א

"אלו דברים שאין להם שיעור": מצוות בלי גבול

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את משנה א בפרק א של מסכת פאה, ויבחינו בין שתי הרשימות שבה.
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב מה פירוש "אין להם שיעור", ומה ההבדל בין דין תורה לדין חכמים.
- התלמידים ימיינו את המצוות שברשימה השנייה לבין אדם למקום ובין אדם לחברו, ויסבירו את משל ה"פירות" וה"קרן".
- התלמידים ינסחו עמדה על הקביעה "ותלמוד תורה כנגד כולם", ויתרגלו שאלה בסגנון בגרות.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

איך התורה מעצבת את סדר העדיפויות שלי: מה חובה, מה בלי גבול, ומי חייב במה?

השיעור הראשון פותח בשאלה: יש מצוות שהתורה לא קבעה להן כמות. למה, ומה זה דורש ממני?

🧪 פתיחה

על הלוח שתי עמודות: "יש לזה גבול" ו"אין לזה גבול". התלמידים משבצים בזוגות: שעות שינה, מתנה לחבר, ביקור אצל סבתא, זמן מסך, שיעורי בית, עזרה לשכן. שואלים: מה קובע אם לדבר יש "שיעור"? והאם "בלי גבול" זה בהכרח טוב? (5 דקות)

📖 הסבר למורה

המשנה הראשונה במסכת פאה פותחת את כל סדר זרעים, והיא בנויה משתי רשימות. ברשימה הראשונה חמש מצוות "שאין להם שיעור": הפאה, הביכורים, הראיון, גמילות חסדים ותלמוד תורה. ברשימה השנייה מצוות שאדם נהנה מ"פירותיהן" בעולם הזה, ו"הקרן" שלהן שמורה לו לעולם הבא. גמילות חסדים ותלמוד תורה מופיעים בשתי הרשימות.

הרע"ב מחדד ש"אין להם שיעור" נאמר רק מן התורה: חכמים כן קבעו מינימום, למשל לפאה ("אֵין פּוֹחֲתִין לַפֵּאָה מִשִּׁשִּׁים"). בגמילות חסדים הוא מבחין בין חסד בגוף (ביקור חולים, הלוויה), שאין לו גבול, ובין חסד בממון, שיש לו גבול עליון של חמישית מן הרווח.

המשל של פירות וקרן לקוח מעולם הכספים: הקרן היא הסכום שהשקעת, והפירות הם הרווח השוטף. כדאי לשים לב שבמצוות שברשימה השנייה, מלבד תלמוד תורה, יש ממד ברור של בין אדם לחברו, וזה אחד הדיונים שחוזרים בשאלות הבגרות על המשנה הזו.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, פאה פרק א, משנה א

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר. הַפֵּאָה, וְהַבִּכּוּרִים, וְהָרֵאָיוֹן, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וְתַלְמוּד תּוֹרָה. אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. כִּבּוּד אָב וָאֵם, וּגְמִילוּת חֲסָדִים, וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על פאה א, א

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר. מִדְּאוֹרַיְתָא, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן יֵשׁ לָהֶם שִׁעוּר, דְּהָא תְּנַן בְּסֵיפָא אֵין פּוֹחֲתִין לַפֵּאָה מִשִּׁשִּׁים:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על פאה א, א

הַפֵּאָה. שֶׁאָדָם חַיָּב לְהַנִּיחַ בְּסוֹף שָׂדֵהוּ לָעֲנִיִּים, כְּדִכְתִיב (ויקרא כג) לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על פאה א, א

וּגְמִילוּת חֲסָדִים. דִּבְגוּפוֹ, כְּגוֹן בִּקּוּר חוֹלִים וְלִקְבֹּר מֵתִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אֲבָל גְּמִילוּת חֲסָדִים דִּבְמָמוֹנוֹ, כְּגוֹן פִּדְיוֹן שְׁבוּיִם וּלְהַלְבִּישׁ עֲרוּמִים וּלְהַאֲכִיל אֶת הָרְעֵבִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן יֵשׁ לָהֶן שִׁעוּר, שֶׁיִּתֵּן בְּכָל פַּעַם שֶׁתִּבְא מִצְוָה כָּזוֹ לְיָדוֹ חֻמְשִׁית מִן הָרֶוַח שֶׁבִּנְכָסָיו ...

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על פאה א, א

וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם. שֶׁקּוֹל כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 **כתוב:** "אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "מִדְּאוֹרַיְתָא, אֲבָל מִדְּרַבָּנָן יֵשׁ לָהֶם שִׁעוּר". כלומר, הגבול לא נעלם; את המינימום קבעו חכמים.

📜 **כתוב:** "וּגְמִילוּת חֲסָדִים"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: בחסד שבגוף, "כְּגוֹן בִּקּוּר חוֹלִים", אין שיעור; בחסד שבממון יש: "חֻמְשִׁית מִן הָרֶוַח שֶׁבִּנְכָסָיו".

📜 **כתוב:** "וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם"

💭 **מפרשים:** הרע"ב: "שֶׁקּוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם". למה? את זה המשנה משאירה לנו, ונדון בזה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות (המשנה והרע"ב), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: יש לזה גבול או אין? (5 דקות)
2. קריאה מודרכת של הרשימה הראשונה והרע"ב ("מדאורייתא") (10 דקות)
3. הרשימה השנייה: משל הפירות והקרן, ומיון לבין אדם למקום ולחברו (12 דקות)
4. דיון בזוגות: "ותלמוד תורה כנגד כולם" (10 דקות)
5. שאלה בסגנון בגרות (סעיף א) וכרטיס יציאה (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מנו את חמשת הדברים "שאין להם שיעור".
2. אילו מצוות מופיעות בשתי הרשימות?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הרע"ב, מה ההבדל בין חסד בגוף לחסד בממון? למה לדעתכם נקבע גבול דווקא לחסד בממון?
2. מה פירוש "אוכל פירותיהן בעולם הזה" במצווה כמו הבאת שלום בין אדם לחברו?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם "אין שיעור" הוא הזמנה להגזים? במה עוזר המינימום שקבעו חכמים?
2. "ותלמוד תורה כנגד כולם": האם הלימוד בא על חשבון החסד, או מוביל אליו? נמקו.

🎓 שאלה בסגנון בגרות (20 נקודות, ניסוח מקורי)

קראו את משנה א בפרק א של מסכת פאה, וענו על הסעיפים.

א. הסבירו מה פירוש "אין להם שיעור" לפי הרע"ב, והביאו דוגמה אחת מן המשנה. (6 נקודות)

ב. מיינו את המצוות שברשימה השנייה לבין אדם למקום ובין אדם לחברו, והסבירו מה מלמד המשל "פירות" ו"קרן". (6 נקודות)

ג. "ותלמוד תורה כנגד כולם": כתבו הסבר אפשרי אחד לקביעה, ועמדה אישית מנומקת. (8 נקודות)

התשובה המלאה במחוון של דף העבודה.

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ערכית: מה זה "בלי שיעור" בעולם של מדדים, ציונים ויעדים? מתי כדאי לא למדוד.
- משל הפירות והקרן כמושג כלכלי (הון ותשואה): למה המשנה בוחרת דווקא בשפה של כסף?
- המשנה כמסמך תרבות: כבוד הורים, חסד ושלום בין אנשים כערכים משותפים לכל החברה.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- דין תורה ודין חכמים: הרע"ב "מדאורייתא, אבל מדרבנן יש להם שיעור", והשיעור של אחד משישים בפאה.
- גמילות חסדים בממון: גבול החמישית (שלא יגיע בעצמו לעוני) כהלכה למעשה.
- המשנה נאמרת בברכות השחר: מבקשים מהתלמידים למצוא אותה בסידור ולשאול למה נבחרה לפתוח את היום.

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשאלת היחידה: התורה השאירה כמה מצוות "פתוחות", וחכמים נתנו להן רצפה. כל תלמיד כותב: איזו מצווה מהרשימה הייתי רוצה לעשות "בלי שיעור" השבוע, ואיך?

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק שתי שורות:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

💡 הערות למורה

המשנה מוכרת לתלמידים מברכות השחר, וכדאי לפתוח בזה. סעיף ג בשאלת הבגרות פתוח: מעריכים את הנימוק ואת השימוש במשנה, לא את העמדה עצמה. למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות סגורות ומחוון משלו.

📝 בדף העבודה

טבלת שתי הרשימות, הרע"ב על "מדאורייתא" ועל גמילות חסדים, מיון לבין אדם למקום ולחברו, ושאלה בסגנון בגרות. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, פחות שאלות, ומחוון משלה).

מקורות

- משנה, פאה א, 1 (ספריא)
- רע"ב על פאה א, 1 (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: מצוות בלי שיעור, ותלמוד תורה כנגד כולם

1. **חלק א:** אין להם שיעור: הפאה, הביכורים, הראיון, גמילות חסדים, תלמוד תורה. פירותיהן בעולם הזה: כיבוד אב ואם, גמילות חסדים, הבאת שלום בין אדם לחברו, תלמוד תורה. בשתי הרשימות: גמילות חסדים ותלמוד תורה.
2. **חלק ב:** (1) מן התורה אין להם גבול, אבל חכמים קבעו להם שיעור. הדוגמה: "אֵין פּוֹחֲתִין לַפֵּאָה מִשִּׁשִּׁים". (2) בגופו: "בְּקוּר חוֹלִים וְלִקְבֹּר מֵתִים", ואין לו שיעור. בממונו: "פְּדְיוֹן שְׁבוּיִם", הלבשה והאכלה, ויש לו שיעור: חמישית מן הרווח. לקבל כל דוגמה מתאימה מימינו.
3. **חלק ג:** (1) בין אדם למקום: תלמוד תורה. בין אדם לחברו: כיבוד אב ואם, גמילות חסדים, הבאת שלום (כיבוד הורים נחשב לעתים לשני הצדדים; לקבל נימוק). (2) הפירות: התועלת המיידית (חברה רגועה, יחסים טובים, וגם אני נהנה); הקרן: השכר הנצחי, שנשמר "לעולם הבא".
4. 🎓 **בגרות:** (א) "שָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם". (ב) למשל: הלימוד מביא לידי מעשה, כי מי שלומד יודע מה לעשות ואיך; או: הלימוד הוא קשר ישיר עם רצון ה'. (ג) עמדה מנומקת עם דוגמה ושימוש במשנה. לקבל עמדות שונות.

🎓 **מחוון לשאלת הבגרות שבמערך:** א. מן התורה אין להן גבול, ומדרבנן יש (פאה: אחד משישים). ב. בין אדם למקום: תלמוד תורה; בין אדם לחברו: כיבוד אב ואם, גמילות חסדים, הבאת שלום. הפירות: תועלת מיידית בעולם הזה; הקרן: השכר הנצחי. ג. למשל: הלימוד מביא לידי מעשה ומלמד איך לקיים את כל השאר; עמדה מנומקת.